

KS. JACEK GOLEŃ

DUSZPASTERSTWO RODZIN WSPARCIEM RODZICÓW W WYCHOWANIU

PASTORAL CARE OF FAMILIES
AS A SUPPORT OF PARENTS IN THE UPBRINGING

Abstract. The upbringing of a person and the pastoral care of families have a common root in God's pedagogy of love. Together, they help a person to enter onto the path of goodness inscribed into his or her heart by the Creator. Child-raising in the family is a privileged place for the realization of God's plan of love – proclaiming the gospel of life and love. In this work, Christian spouses act on the basis of the Church's mandate, but they also need ecclesial support throughout the process and in the various dimensions of child-raising. Particular areas in which parents need support through the pastoral care of the Church include help in sexual, religious and moral education as well as in raising children for love, marriage and family life. The pastoral care of families also helps adolescents and young adults in self-education and formation to supplement and correct the influence of the family of origin and contemporary cultural influences.

Key words: pastoral care of families; support of parents; sexual education; religious education; moral education; education for love and marriage.

W naszymyśle nad związkiem duszpasterstwa rodzin i wychowania kluczowe znaczenie ma refleksja papieża Jana Pawła II. Stwierdził on, że człowiek jest powołany przez Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego do życia w prawdzie

Ks. dr hab. JACEK GOLEŃ, prof. KUL – kierownik Katedry Duszpasterstwa Rodzin na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: jacgolen@gmail.com; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9724-6936>

Rev. Dr. Hab. JACEK GOLEŃ, Prof. of KUL – head of the Department of the Pastoral Care of Families in the Faculty of Theology at the John Paul II Catholic University of Lublin; address for correspondence: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: jacgolen@gmail.com; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9724-6936>

i miłości. Wszyscy ludzie, zarówno ci, którzy wychowują, jak i ci, którzy są wychowywani, urzeczywistniają siebie przez bezinteresowny dar z siebie samego, czyli poprzez miłość. Rodzice i wychowawcy są osobami, które obdarzają wychowanków człowieczeństwem i „rodzą” ich w znaczeniu duchowym, przekazując im wartości oraz wiarę. Wychowanie pomaga człowiekowi wejść na drogę dobra, wpisanego w jego serce¹.

W tak szerokie rozumienie wychowania człowieka wpisuje się i z nim współbrzmi duszpasterska troska Kościoła, która wspiera rodziny w wychowaniu. Duszpasterstwo rodzin jest działalnością Kościoła zmierzającą do urzeczywistnienia zbawczego planu dotyczącego małżeństwa i rodziny². Szczególnym miejscem głoszenia Bożego zamysłu oraz towarzyszenia pastoralnego rodzinie jest przygotowanie młodzieży i narzeczonych do małżeństwa sakramentalnego, duszpasterstwo małżeństw, wspieranie rodziców w wychowaniu i katechizacji, poradnictwo małżeńsko-rodzinne oraz inne formy. Trzeba zauważyć także, iż rodzina oparta na małżeństwie jest nie tylko przedmiotem (adresatem) działań Kościoła, lecz także ich podmiotem³. Jako Kościół domowy ma ona misję ewangelizacji, katechezy i apostołstwa, zwłaszcza na polu życia rodzinnego i poprzez głoszenie ewangelii miłości i życia⁴.

Nietrudno dostrzec, że szeroko pojęte wychowanie i duszpasterstwo rodzin są rzeczywistościami sobie bliskimi. Wywodzą się bowiem z jednego ontycznego źródła, którym jest Boża pedagogia. Według Jana Pawła II pedagogię tę odsłonił Jezus Chrystus, objawiając pełnię człowieczeństwa – synostwo Boże. On też objawił zbawcze znaczenie wychowania człowieka oraz całej Boskiej pedagogii skierowanej do wszystkich ludzi i wszystkich rodzin. Wychowanie ma źródło w Tym, który „do końca [...] umiłował” (por. J 13, 1). Oboje rodzice przez wychowanie stają się uczestnikami Bożej, ojcowskiej i macierzyńskiej pedagogii. Cały proces wychowawczy znajduje swój ostateczny sens w miłości⁵. Bóg, który stworzył człowieka z miłości

¹ JAN PAWEŁ II, List do rodzin *Gratissimam sane* (2.02.1994) [dalej cyt. LdR], nr 5.

² KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* (1.05.2003) [dalej cyt. DDR], Warszawa: Fundacja Vita Familiae 2003, nr 1.

³ Por. JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (22.11.1981) [dalej cyt. FC], nr 71-72; FRANCISZEK, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia* (19.03.2016) [dalej cyt. AL], nr 200.

⁴ Por. JAN PAWEŁ II, Encyklika *Evangelium vitae* (25.03.1995) [dalej cyt. EV], nr 92; FC 71; JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici* (30.12.1988) [dalej cyt. ChL], nr 52.

⁵ LdR 16.

i powołuje go do miłości⁶, pragnie, aby przez miłość najbliższych człowiek otworzył się na miłość Boga, a następnie otwierał serce w miłości dla innych ludzi oraz sam poprzez nią się spełniał. Życiem miłością i głoszeniem ewangelii miłości karmi się każde ludzkie serce oraz komunია małżeńska i rodzinna⁷.

Także duszpasterstwo rodzin warto rozumieć jako głoszenie ewangelii miłości i życia. Takie rozumienie jest w pełni spójne z jego istotą. Jan Paweł II postrzegał je wprost jako służbę ewangelii miłości i życia⁸. Uważał, że Kościół wychowuje przede wszystkim poprzez rodzinę, opierając się na właściwej jej „łasce stanu” i „charyzmacie” wspólnoty rodzinnej. Dążył do tego, aby rodzina wychowywała człowieka wspólnie z Kościołem i w ramach jego misji⁹. Kościół może wносить w rodzinę i wychowanie Bożą pedagogię miłości oraz wspierać rodziny w jej realizacji. Może to czynić, gdyż ma on serce, które jest konfigurowane przez porządek miłości Bożej. Prawdziwa działalność Kościoła powinna być złączona z jego sercem i polegać nie tyle na dokonaniach, co na trosce o odnajdywanie przez siebie i innych własnej tożsamości¹⁰. Trzeba dodać, że właśnie od rodziny Kościół może uczyć się bycia Matką, która rodzi dzieci Boże¹¹.

Z perspektywy Bożej pedagogii miłości i życia warto dostrzec niektóre zadania eklesjalnego duszpasterstwa rodzin – jako formy i sposoby wsparcia rodzin w dziele wychowania, zwłaszcza prorodzinnego. Spośród nich poniżej zostaną ukazane trzy: wspieranie rodzin w wychowaniu seksualnym, wychowanie religijne i moralne wraz z rodziną i poprzez rodzinę oraz wspieranie w wychowaniu do miłości, małżeństwa i życia w rodzinie.

I. WSPIERANIE RODZIN W WYCHOWANIU SEKSUALNYM

Wychowanie seksualne powinno odbywać się przede wszystkim w rodzinie, przy wsparciu Kościoła, szkoły i społeczeństwa (państwa). Duszpasterstwo Kościoła może najpierw pomagać rodzinom i młodzieży poznawać

⁶ Por. FC 11.

⁷ LdR 16; JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptor hominis* (4.03.1979), nr 10.

⁸ Por. EV 97.

⁹ LdR 16.

¹⁰ J.J. PÉREZ-SOBA, *La pastorale familiare. Tra programmazioni pastorali e generazione di una vita*, Siena: Edizioni Cantagalli 2013, s. 145.

¹¹ Tamże, s. 137.

prawdę o ludzkiej seksualności oraz celach i zadaniach wychowania seksualnego. Jest to pilnie potrzebne, gdyż według papieża Jana Pawła II nasza cywilizacja jest źródłem głębokich schorzeń człowieka, ponieważ

[...] została oderwana od pełnej prawdy o człowieku, od prawdy o tym, kim jest mężczyzna i kobieta jako istota ludzka. W rezultacie cywilizacja ta nie potrafi właściwie zrozumieć, czym naprawdę jest dar osób w małżeństwie, czym jest miłość odpowiedzialna za rodzicielstwo, na czym polega autentyczna wielkość rodzicielstwa i wychowania¹².

Rocco Buttiglione stwierdza, że współcześnie wśród młodzieży szerzy się model seksualności sprowadzonej do rozrywki albo – w najlepszym wypadku – zablokowanej na poziomie okresu dojrzewania i niezdolnej do przejścia od zakochania do miłości małżeńskiej¹³.

Antidotum na to zagrożenie wskazuje papież Benedykt XVI, który stwierdził, że wobec rozpowszechnionego nieładu

w sferze uczuć i pojawiania się sposobów myślenia banalizujących ludzkie ciało i różnice seksualne, słowo Boże odpowiada, potwierdzając pierwotną dobroć człowieka, stworzonego jako mężczyzna i kobieta i powołanego do wiernej, wzajemnej i płodnej miłości¹⁴.

Głoszone w duszpasterstwie słowo Boże, interpretowane w nauczaniu Kościoła, oraz działanie łaski sakramentalnej wspierają młodzież, narzeczonych i małżonków w rozumieniu ludzkiej seksualności jako Bożego daru i zadania. Pomagają też rozpoznać i przyjąć wewnętrzną celowość seksualności, czyli jej ukierunkowanie na dialog międzyosobowy, dar z siebie w miłości małżeńskiej i przekazywanie życia¹⁵, nie wykluczając realizacji miłości w dziewictwie dla Królestwa Bożego (por. Mt 19, 12). Słowo Boże i łaska uświęcająca wspierają także młodzież i małżonków w samowychowaniu i życiu małżeńskim oraz wychowaniu, a następnie pomagają ich dzieciom¹⁶.

¹² LdR 20.

¹³ R. BUTTIGLIONE, *Przyjacielska odpowiedź krytykom „Amoris laetitia”*, Kraków: WAM 2018, s. 156.

¹⁴ BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini* (30.09.2010) [dalej cyt. VD], nr 85.

¹⁵ KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, *Wytyczne wychowawcze w odniesieniu do ludzkiej miłości. Zasadnicze cechy wychowania seksualnego* (1.11.1983) [dalej cyt. WW], nr 32.

¹⁶ Por. J. GOLEŃ, *Wychowanie seksualne w rodzinie. Studium pastoralne*, Rzeszów: Poligrafia WSD 2006, s. 158-159; por. Y. SEMEN, *Seksualność według Jana Pawła II*, Poznań: Wydawnictwo Świętego Wojciecha 2008, s. 14.

Wychowanie seksualne ma na celu pomoc chłopcu i dziewczynie w przyjęciu tożsamości płciowej oraz życiu w zgodzie z własną płcią. Oznacza ono wytrwałe i konsekwentne uczenie się znaczenia ciała w całej oryginalnej prawdzie męskości i kobiecości¹⁷. Istotnie ważna i trudna do zastąpienia jest na tym polu obecność i pomoc rodziców. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego stwierdza, że „w rodzinie konfrontacja z matką i ojcem ułatwia dziecku wypracowanie własnej tożsamości i różnicy seksualnej”¹⁸. Dzieci mają prawo i powinny dojrzewać w relacji, konfrontując się z męskością i kobiecością ojca i matki, osiągając w ten sposób dojrzałość uczuciową¹⁹. Rodzice lub ci, którzy z konieczności ich zastępują, mają za zadanie pomóc chłopcu i dziewczynie odkryć i przyjąć podstawowe obdarowanie stwórcze wpisane w płć oraz związane z nim powołanie do miłości²⁰. Są wezwani, aby pomóc im odkryć związek własnej seksualności z uczuciowością oraz życiem religijno-moralnym. Pomoc ta służy uzyskaniu dojrzałości emocjonalnej oraz integracji seksualnej. Dojrzałość opiera się na rozwiniętym w pełni życiu emocjonalnym, obejmującym wszystkie uczucia bez wyjątku, oraz na harmonijnym współdziałaniu uczuć i rozumu. Oznacza zintegrowanie, scalenie w osobie popędowych impulsów ciała, uczuć z władzami duchowymi – kompetentnym intelektem oraz wolną wolą – które je przenikają i harmonijnie z nimi współdziałają²¹. Osiągnięta przez osobę integracja przejawia się w relacjach opartych na szacunku dla wartości osoby oraz miłowaniu jej w całej prawdzie – taką, jaka jest²². Pomocą w integracji jest klimat miłości, jaki tworzą małżonkowie poprzez wzajemną relację oraz doświadczenie miłości ze strony rodziców i osób bliskich. Służy jej także zdrowy klimat wiary i modlitwy oraz wsparcie w zinterioryzowaniu wartości moral-

¹⁷ KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, „Stworzył ich jako mężczyznę i kobietę”. *Z myślą o drodze dialogu na temat kwestii gender w edukacji* (10.06.2019) [dalej cyt. SMK], nr 35; por. AL 151.

¹⁸ SMK 27.

¹⁹ SMK 38.

²⁰ JAN PAWEŁ II, *Jedność i nierozzerwalność małżeństwa w świetle początku*. Audiencja generalna 21.11.1979, nr 1-2, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Teologia małżeństwa*, red. W. Zega, Kraków: Wydawnictwo M 1999, s. 38-41; JAN PAWEŁ II, *Objawienie i odkrycie obłubieńczego sensu ciała*. Audiencja generalna 9.01.1980, nr 4, 6, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II*, s. 51-54; WW 26, 30.

²¹ A.A. TERRUWE, C.W. BAARS, *Integracja psychiczna. O nerwicach i ich leczeniu*, Poznań: W drodze 1989, s. 269; por. A.A. TERRUWE, C.W. BAARS, *Integracja emocjonalna. Jak uwierzyć, że jesteś kochany i potrafisz kochać*, Poznań: W drodze 2015, s. 121.

²² K. WOJTYŁA, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2010, s. 119-120.

nych i religijnych, które pomagają kształtować myślenie, motywują wolę oraz formują sumienie.

Wobec tego wyzwania wychowawczego rodzina nie może zostać sama. Kościół ze swej strony wspiera zarówno rodziny, jak i młodzież²³. Jego zadaniem jest pomaganie w rozumieniu ludzkiej płciowości jako daru Bożego i wartości związanej z miłością obłubieńczą, powołaniem i świętością. Kościół pomaga przyjąć małżeństwo oparte na sakramencie jako drogę realizacji powołania do miłości²⁴. Czyni to poprzez głoszenie Bożego zamysłu miłości w przepowiadaniu, a zwłaszcza w katechezie kierowanej do młodzieży i dorosłych, narzeczonych, małżonków i rodziców. W świetle nauczania eklesjalnego działania te trzeba widzieć nie tylko jako zadanie duszpasterskie i katechetyczne, lecz także jako aktywność ewangelizacyjną²⁵.

Przyszli i obecni rodzice potrzebują pogłębienia przekonania, że wychowanie seksualne nie jest działaniem negatywnym, ale jest niezbędnym i ważnym wymiarem wychowania człowieka. Dał temu wyraz już Sobór Watykański II (por. DWCh 1), a także papież Polak²⁶. Papież Franciszek wyraźnie potwierdził takie stanowisko Kościoła w adhortacji o miłości w rodzinie, tytułując jeden z podrozdziałów: „«Tak» dla edukacji seksualnej”²⁷. Przypieczętował je najnowszy dokument Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego, także poświęcony temu zagadnieniu²⁸. Towarzyszący rodzicom duszpasterze, katecheci oraz doświadczeni małżonkowie mogą im pomagać w tworzeniu coraz lepszych warunków wychowania seksualnego. W duszpasterstwie trzeba przede wszystkim podkreślać i motywować obecnych i przyszłych rodziców, aby byli częściej obecni fizycznie i psychicznie w życiu swoich dzieci, pomagając im w ten sposób przyjąć własną tożsamość płciową²⁹, dzięki prawidłowemu przeżyciu procesów identyfikacji, naśladownictwa, modelowania i wzmacniania. Trzeba też pomagać rodzicom w akceptacji każdego dziecka, umacnianiu ich szczególnej więzi z dziećmi oraz tworzeniu klimatu miłości i zaufania w rodzinie. Towarzyszenie duszpasterskie Kościoła może wspierać zdrowy autorytet rodziców oraz rozumieć pierwszorzędne znaczenie ich przykładu. Może ono pomagać rodzicom

²³ SMK 44.

²⁴ FC 11, 16; LdR 18.

²⁵ Por. PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi* (08.12.1975), nr 70; ChL 23; SMK 29.

²⁶ FC 37.

²⁷ AL 280.

²⁸ SMK 3, 37-38.

²⁹ *Katechizm Kościoła Katolickiego* (11.10.1992), Poznań: Pallottinum 1994, nr 2333.

w prowadzeniu dialogu o uczuciach, seksualności i miłości, dostosowanego do poziomu rozwoju dziecka i obecnego na przestrzeni jego życia³⁰. Przede wszystkim jednak może i powinno pomagać rodzicom w tworzeniu w rodzinie klimatu wiary i modlitwy³¹.

Na tym polu pomocne wydają się cykliczne katechezy dla małżonków i rodziców, rekolekcje oraz kursy i warsztaty na różnych etapach wychowania dziecka, z zaangażowaniem ekspertów³². Ważną rolę mogą odegrać rekolekcje dotyczące męskości i kobiecości, miłości i czystości oraz komunikacji i dialogu, proponowane młodzieży, małżonkom i rodzicom. Rekolekcje tematyczne mogą objąć węższe grono osób, z reguły bliżej zainteresowanych, dzięki czemu sprzyjają dawaniu świadectwa oraz stosowaniu form dialogowych, co pomaga w pogłębionym przeżywaniu i interioryzacji treści. Ciekawą propozycją są także programy poświęcone tej tematyce w mediach katolickich, a także wartościowe materiały zamieszczane w Internecie. Potrzeba, aby duszpasterstwo rodzin nadal umożliwiało rodzicom łatwy, nieodpłatny dostęp do fachowej pomocy psychologów i pedagogów oraz innych specjalistów³³.

Adhortacja *Amoris laetitia* podejmuje zagadnienie wychowania seksualnego w bezpośrednim kontekście edukacji etycznej dzieci oraz przekazywania wiary. Franciszek wzywa wspólnoty kościelne, zwłaszcza parafie, do wspierania misji wychowawczej rodzin³⁴. Podstawowym zadaniem duszpasterstwa rodzin wydaje się więc ukazywanie integralnego związku wychowania dziewcząt i chłopców z wychowaniem do miłości oraz wychowaniem moralnym i religijnym.

³⁰ Por. J. GOLEŃ, *The Family as Environment of Sex Education*, w: *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*, red. J. Goleń, R. Kamiński, G. Pyżlak, Lublin: Wydawnictwo KUL 2018, s. 574-581.

³¹ Por. AL 227; J. GOLEŃ, *Wspieranie rodzin w wychowaniu seksualnym*, w: *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017, s. 354.

³² Por. PAPIESKA RADA DO SPRAW RODZINY, *Ludzka płciowość. Prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie* (08.12.1995) [dalej cyt. LP], 134.

³³ Por. J. GOLEŃ, *Wychowanie seksualne w rodzinie*, s. 220-222.

³⁴ Zob. AL 263-279, 287-290.

II. WYCHOWANIE RELIGIJNE I MORALNE WRAZ Z RODZINĄ

Stosunek człowieka do wartości kształtuje się przede wszystkim w rodzinie³⁵. Rodzina chrześcijańska jako Kościół domowy jest naturalną i podstawową szkołą wiary. Ojciec i matka, którzy otrzymują w sakramencie małżeństwa łaskę i zadanie chrześcijańskiego wychowania dzieci, świadczą i przekazują dzieciom wartości ludzkie oraz religijne. Dzięki rodzicom dzieci uczą się chwalić Boga i odczuwać Jego bliskość jako kochającego i opiekuńczego Ojca. Poprzez pierwsze gesty miłości uczą się otwarcia na innych i odkrywania w darze z siebie sensu swego życia. Dzięki wierzącym rodzicom dzieci zdobywają pierwsze doświadczenie Kościoła i jego zmysł oraz poczucie piękna oddania swoich sił w służbie Królestwu Bożemu³⁶.

Kościół pragnie prowadzić wychowanie religijne i moralne przede wszystkim poprzez rodzinę, opierając się na relacjach rodziców z dziećmi oraz ich świadectwie życia wiarą i miłością. Papież Benedykt XVI napisał, że

do autentycznego ojcostwa i macierzyństwa należy bowiem ukazywanie sensu życia w Chrystusie i świadczenie o nim: przez wierność i jedność życia rodzinnego małżonkowie są dla swoich dzieci pierwszymi zwiastunami słowa Bożego. Wspólnota kościelna powinna ich wspierać i im pomagać we wdrażaniu modlitwy w rodzinie, słuchania słowa i znajomości Biblii³⁷.

Zadaniem mającym na celu wpieranie rodziców w wychowaniu do wiary jest kształtowanie ich świadomości, że są dla swoich dzieci zwiastunami i głosicielami Ewangelii, którą przekazują słowem i przykładem życia (por. DA 11; KK 11). Nikt nie może zastąpić rodziny w wypełnianiu tego obowiązku, poprzez który staje się ona szkołą autentycznej wiary. Adhortacja *Amoris laetitia* przypomina, że proces ten zaczyna się już od chrztu św., który jest początkiem nowego życia w wierze. Rodzice są narzędziem Boga, aby wiara dzieci dojrzewała i rozwijała się³⁸.

³⁵ M. OPIELA, *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2019, s. 168.

³⁶ ChL 62.

³⁷ VD 85.

³⁸ M. FIAŁKOWSKI, *Wspieranie rodzin w wychowaniu do wiary*, w: *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017, s. 363-364.

W samą męskość i kobiecość, jako dwa sposoby bycia człowiekiem³⁹, wpisana jest możliwość pełnego rozwoju osobowego oraz odniesienie do świętości i zbawienia. Z tego względu ludzka płciowość domaga się wychowania, przekazania osobie hierarchii wartości oraz pomocy w przyjęciu wymogów moralnych⁴⁰. Świadek rodziny realizującej swoje powołanie może sprawić, iż człowiek, który go doświadcza, wejdzie „bez wahania czy zwątpienia na drogę dobra, jakie jest wpisane w jego serce”⁴¹. Papież Franciszek precyzuje, że zadaniem rodziców jest wychowanie woli oraz rozwijanie dobrych nawyków i emocjonalnych skłonności ku dobru. Za najskuteczniejszą formację etyczną uważa taką, która ukazuje osobie, w jaki sposób dobre działanie jest korzystne dla niej samej⁴².

Dotykamy tutaj zagadnienia kształtowania sumienia oraz interioryzacji wartości moralnych. Papież rodziny pisał, że praca wychowawcza nad formacją sumienia pomaga człowiekowi stawać się coraz bardziej człowiekiem, wprowadza go coraz głębiej w prawdę, kształtuje coraz większy szacunek dla życia, wychowuje do prawidłowych relacji międzyosobowych. Z tego względu należy podejmować obowiązek zapewnienia młodszej i starszej młodzieży autentycznego wychowania do przeżywania płciowości oraz do miłości. Niezbędne jest wychowanie do czystości jako cnoty, która „sprzyja osiągnięciu osobowej dojrzałości i uzdalnia do poszanowania obłubieńczego znaczenia ciała”⁴³.

Najgłębsze motywy dla eklezjalnego przepowiadania o czystości znajdujemy w Piśmie Świętym, zwłaszcza w ewangelicznym Kazaniu na Górze (Mt 5, 8). W motywowaniu do czystości ważne wydaje się podkreślanie jej walorów. Wprowadza ona harmonię w człowieku, wspiera rozwój miłości i stanowi ochronę przed egoizmem i agresywnością, służy integracji seksualnej osoby⁴⁴. Jan Paweł II mocno podkreślał rolę czystości serca w miłości Boga i bliźniego. Zachęcał i motywował do czystości, aby dzięki niej móc „w pełni dokonać tego wielkiego dzieła miłości, jakim jest małżeństwo”⁴⁵. Oprócz czystości istotne znaczenie ma wpajanie w rodzinie takich wartości

³⁹ Dokument Kongregacji odnoszący się do teorii *gender* stwierdza, że „mężczyzna i kobieta są [...] dwoma sposobami, w których wyraża się i wypełnia ontologiczna rzeczywistość osoby ludzkiej”. SMK 34.

⁴⁰ Por. LP 122-123.

⁴¹ LdR 5.

⁴² AL 264-265.

⁴³ EV 97.

⁴⁴ Por. FC 33, 37; WW 18-19; LP 4, 43; AL 206.

⁴⁵ JAN PAWEŁ II, Homilia podczas Mszy św. w Sandomierzu (12.06.1999), nr 3.

moralnych, jak odpowiedzialność, panowanie nad sobą, wstrzemięźliwość, wstydlivość i skromność⁴⁶. Chrześcijańskie wartości moralne warto wytrwale ukazywać młodzieży, narzeczonym i małżonkom jako podstawę integralnego rozwoju osobowego i społecznego, a także ludzkiej wolności i szczęścia⁴⁷. W tym celu ważną rolę formacyjną odgrywa motywowanie i włączanie młodzieży oraz małżonków do zrzeszeń religijnych mających program formacyjny, zwłaszcza promujących czystość. Oprócz walorów wychowawczych spełniają one obecnie szczególnie cenną funkcję apostołską.

Przed duszpasterstwem rodzin staje zadanie umacniania świadomości rodziców, że ich rola w wychowaniu religijnym i moralnym dzieci i młodzieży jest niezbędną, trudną do zastąpienia. Najistotniejsze wydaje się uwrażliwianie małżonków na obecność łaski sakramentu małżeństwa, która działa dynamicznie w realizacji ich powołania. Życie małżonków w komunii z Bogiem oraz modlitwa ożywia jej działanie. Następnie, poprzez świadectwo małżonków oraz towarzyszenie duszpasterskie, trzeba pomagać małżonkom wzrastać w wierze i umacniać się moralnie, aby dzięki temu byli czytelnymi świadkami wiary, miłości małżeńskiej oraz życia moralnego dla swoich dzieci. Owoce takiego towarzyszenia i świadectwa są wyraźnie widoczne w zrzeszeniach rodzin, w których małżonkowie realizują apostołat rodzin wobec rodzin⁴⁸.

III. WSPIERANIE W WYCHOWANIU DO MIŁOŚCI I MAŁŻEŃSTWA

Papież Franciszek podkreśla potrzebę uświadamiania młodym ludziom, że „[...] są bombardowani przesłaniami, które nie dążą do ich dobra oraz ich dojrzałości. Trzeba im pomóc w rozpoznaniu i poszukiwaniu wpływów pozytywnych [...] wobec tego wszystkiego, co zniekształca ich zdolność do kochania”⁴⁹. Zniekształcenia tej zdolności mają nierzadko swoje korzenie w wychowaniu rodzinnym oraz błędnym pojmowaniu swojego rozwoju i własnej realizacji. Pierwsze mają charakter różnych niedoborów, zranień i urazów emocjonalnych, aż po coraz częściej stwierdzany przez psychiatrów

⁴⁶ Por. LP 55-58; AL 206, 280, 282.

⁴⁷ WW 34-35; LP 133.

⁴⁸ Por. LdR 16; AL 200.

⁴⁹ AL 281.

zespół niezaspokojenia emocjonalnego⁵⁰. Drugie wiążą się także z wychowaniem rodzinnym, gdy dziecko zostaje przesycone i znudzone własnym życiem na skutek natychmiastowego zaspokajania wszystkich jego pragnień. W ten sposób może rozwijać się już u dziecka nabyty stan psychopatyczny. W okresie dorastania dochodzi wpływ popularnych nurtów filozofii banalizujących seksualność jako wartość pozytywną związaną z samoistnym, altruistycznym sensem. Wskutek tego wielu ludzi młodych nadmiernie i przedwcześnie dąży do zaspokojenia seksualnego, które utrwala niedojrzałość emocjonalną zwaną nabytą osobowością psychopatyczną, związaną z pobudliwością emocjonalną oraz opóźnieniem rozwoju umysłu i woli⁵¹. Myśli te naświetlają problem zarysowany przez R. Buttiglione, a przytoczony powyżej. W tej sytuacji duszpasterska pomoc w dojrzewaniu do miłości wydaje się pilnie potrzebna, co wyraźnie podkreśla adhortacja *Amoris laetitia*⁵².

Współcześni teologowie dostrzegają także obecne w naszej kulturze niebezpieczne niezrozumienie miłości ludzkiej, która z istoty ma źródło w Bogu i w Jego sercu⁵³. P.M. Zulehner upatruje przyczyn tego problemu w zapomnieniu o Bogu i życiu bez Niego. W konsekwencji niezauważania i odrzucania miłości Bożej człowiek niemiłosiernie lokuje swoją nieskończoną tęsknotę za Bogiem w miłości ludzkiej⁵⁴. Dodaje, że człowiek, który odrzucił Boga, „wpada w koleiny” oczekiwania od drugiego człowieka tego, co może dać tylko Bóg (sens życia, całkowite, wieczne i nieskończone wypełnienie serca). Wówczas, doznając nieuchronnego głębokiego zawodu, często porzuca partnera. Natomiast wskutek licznych obecnie doświadczeń frustracji w związkach u wielu młodych ludzi rodzi się niechęć do zawierania trwałych małżeństw⁵⁵. Z kolei J.J. Pérez-Soba stwierdza, że człowiek niezakorzeniony w Bogu wymyśla i próbuje wytwarzać miłość, która nie odpowiada realnym potrzebom serca ludzkiego i nie oferuje drogi spełnienia. Emotywizm, który cechuje mierzenie prawdy o miłości intensywnością odczuwanych emocji, jest także szkodliwy dla ewangelizacji⁵⁶. Dodajmy, że jest on niełatwy także w prowadzeniu wszelkiego duszpasterstwa.

⁵⁰ Por. A.A. TERRUWE, C.W. BAARS, *Integracja emocjonalna*, s. 121-126.

⁵¹ Por. A.A. TERRUWE, C.W. BAARS, *Integracja psychiczna*, s. 264-268.

⁵² AL 211, 220, 224.

⁵³ Por. BENEDYKT XVI, *Encyklika „Deus Caritas est”*, 7, 12, 19.

⁵⁴ Por. P.M. ZULEHNER, *Bóg jest większy od naszego serca (1J 3,20). Teologia i duszpasterstwo miłości*, Kraków: Wydawnictwo Homo Dei 2010, s. 189-190.

⁵⁵ Por. tamże.

⁵⁶ Por. J.J. PÉREZ-SOBA, *La pastorale familiare*, s. 15, 20.

Rocco Buttiglione zauważa też inne moralne, a więc także duszpasterskie, wyzwania obecnego czasu. Píše o utrudnionym dojrzewaniu wzajemnych relacji w parach żyjących ze sobą, ale unikających potomstwa. Wielu z nich żyje w relacjach niejasnych także dla ich sumienia, trudnych do oceny dla nich samych. Ludzie przeżywający inicjację seksualną poza małżeństwem i przez szereg lat żyjący w ten sposób z czasem nabywają nawyków trudnych do pokonania. W jednym i drugim przypadku niezbędne wydaje się światło prawdy głoszonej w miłości i z szacunkiem, bez potępiania osób⁵⁷. Ponadto wielu młodych ludzi, którzy zawierają związki małżeńskie, zostało jedynie powierzchownie zewangelizowanych, a nie przyswoiło sobie norm i nie rozumie, dlaczego są one dla nich dobre. Nie zinterioryzowali oni norm, nie mają uformowanego sumienia i ukształtowanej cnoty. Wielu pozostaje uwięzionych w sytuacji częściowej lub całkowitej ślepoty moralnej na wartości, bez których z kolei niemożliwa jest pełna odpowiedzialność moralna. Konieczne jest zatem uwzględnianie powyższych sytuacji w ocenie moralnej oraz w podejściu duszpasterskim. Niezbędne jest duszpasterskie towarzyszenie, spokojnie głoszące prawdę z miłością, a zarazem rozumiejące przyczyny owej ślepoty, które pomoże im uzyskać jasność sumienia i podjąć, o ile zaistnieją właściwe przesłanki, zobowiązanie małżeńskie⁵⁸.

Poszukując wraz z papieżem Franciszkiem znaków nadziei i wpływów pozytywnych, znowu trzeba wrócić do rodziny i duszpasterstwa rodzin. W adhortacji o miłości w rodzinie czytamy:

Prawdopodobnie tymi, którzy przychodzą przygotowani najlepiej do zawarcia związku małżeńskiego, są osoby, które nauczyły się od własnych rodziców, czym jest małżeństwo chrześcijańskie, w którym obydwójce wybrali siebie bezwarunkowo i stale ponawiają tę decyzję. W tym sensie wszystkie działania duszpasterskie zmierzające do pomocy małżonkom, by wzrastali w miłości i przeżywaniu Ewangelii w rodzinie, są bezcenne, aby ich dzieci przygotowały się do swego przyszłego życia małżeńskiego⁵⁹.

Potrzebna jest zatem formacja narzeczonych, małżonków i rodzin pomagająca im osiągnąć i zachować zdrowie duchowe. Papież rodziny nauczał bowiem, że tylko takie rodziny mogą należycie spełnić zadanie pomocy dzieciom w przygotowaniu do małżeństwa⁶⁰.

⁵⁷ Por. R. BUTTIGLIONE, *Przyjacielska odpowiedź krytykom „Amoris laetitia”*, s. 152-153, 157.

⁵⁸ Por. tamże, s. 152, 154-157.

⁵⁹ AL 208; por. LdR 16.

⁶⁰ Por. LdR 16.

Przechodząc do własnej pracy nad sobą młodych przygotowujących się do małżeństwa, papież Franciszek podkreśla znaczenie uczenia się szacunku, wzajemnej czulej troski, bogatego komunikowania się, gdyż te umiejętności przygotowują do pełnego i hojnego daru z siebie w małżeństwie⁶¹. Stwierdza jednak, że uczenie się miłości nie może być improwizowane ani „nie może być celem krótkiego kursu poprzedzającego małżeństwo”⁶². Podkreśla pilną potrzebę dłuższego procesu towarzyszenia duszpasterskiego zarówno przed, jak i po ślubie. Wskazuje na potrzebę pomocy młodym ludziom w odkryciu wartości i bogactwa małżeństwa. Podkreśla rolę pozytywnego głoszenia Bożego zamysłu poprzez ukazywanie, że Ewangelia rodziny jest radością i odpowiedzią na najgłębsze pragnienia człowieka⁶³. Duszpasterze powinni ukazywać motywacje do odważnego stawiania na miłość silną, solidną, trwałą, zdolną do pokonywania trudności. Małżonkowie są wdzięczni za taką pomoc⁶⁴.

Kościół, świadomy wspomnianych powyżej problemów, dostrzega konieczność większego zaangażowania swoich wspólnot, zwłaszcza parafii, w dzieło formacji do małżeństwa. Podkreśla szczególnie potrzebę szerokiego włączenia w nie samych małżonków. Dostrzega także zadanie „zakorzenienia przygotowania do małżeństwa w procesie inicjacji chrześcijańskiej”⁶⁵. W formacji tej szczególnie obiecująca jest szeroka obecność świadectwa oraz wsparcia ze strony dojrzałych małżonków. Według papieża Benedykta XVI świadectwo nierozdzielnej komunii i wierności otwiera na perspektywę autentycznego człowieczeństwa małżonków oraz pozwala ich dzieciom wierzyć w człowieka i jego przyszłość⁶⁶. Potrzebna jest także pomoc doradców rodzinnych, psychologów oraz innych specjalistów.

Wobec młodych dorosłych, którym brakuje dojrzałości do podjęcia powołania małżeńskiego lub ulegają różnym wpływom kulturowym i żyją ze sobą na sposób małżeński (*more uxorio*), Kościół pragnie nie tyle wytykać im błędy, oceniać czy tym bardziej potępiać. Pragnie znajdować słowa, motywacje i świadectwa, które by poruszały najgłębsze zakamarki ich serc, i w ten sposób docierać do źródeł ich zdolności do wielkoduszności, zaangażowania

⁶¹ Por. AL 283.

⁶² AL 208.

⁶³ Por. AL 200-201, 205.

⁶⁴ Por. AL 200.

⁶⁵ AL 206.

⁶⁶ Por. BENEDYKT XVI, *Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary. Przemówienie do uczestników Kongresu Diecezji Rzymskiej* (6.06.2005), OsRomPol 26(2005), nr 9, s. 30-33.

żowania, miłości i heroizmu, „aby ich zachęcić do zaakceptowania z entuzjazmem i męstwem wyzwania małżeństwa”⁶⁷.

*

Papież rodziny przypomniał, że trzeba się modlić, ażeby małżonkowie pokochali drogę swego powołania⁶⁸. Wskazywał także na potrzebę modlitwy o to, ażeby rodziny podejmowały odważnie i z ufnością swoje zadania wychowawcze, pomimo trudności⁶⁹. W dziele wychowania rodzicom powinna zatem towarzyszyć głęboka ufność pokładana w Bogu oraz wsparcie modlitwą Kościoła, zwłaszcza zanoszoną przez wstawiennictwo Maryi Niepokalanej i św. Józefa⁷⁰ oraz świętych, a wśród nich Jana Pawła II.

BIBLIOGRAFIA

- BENEDYKT XVI, Encyklika o miłości chrześcijańskiej „Deus Caritas est” (25.12.2005), Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława B.M. 2006.
- BENEDYKT XVI, Posynodalna adhortacja apostolska o Słowie Bożym w życiu i misji Kościoła „Verbum Domini” (30.09.2010), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20100930_verbum-domini.html [dostęp: 1.07.2019].
- BENEDYKT XVI, Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary. Przemówienie do uczestników Kongresu Diecezji Rzymskiej (6.06.2005), *OsRomPol* 26(2005), nr 9, s. 30-33.
- BUTTIGLIONE Rocco, Przyjacielska odpowiedź krytykom „Amoris laetitia”, Kraków: WAM 2018.
- FIAŁKOWSKI Marek, Wspieranie rodzin w wychowaniu do wiary, w: *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017, s. 361-371.
- FRANCISZEK, Adhortacja apostolska „Amoris laetitia” (19.03.2016), http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia.html [dostęp: 1.07.2019].
- GOLEŃ Jacek, The Family as Environment of Sex Education, w: *Catholic Family Ministry. The Scientific Reflection and the Practical Ministry of the Church*, red. J. Goleń, R. Kamiński, G. Pyżlak, Lublin: Wydawnictwo KUL 2018, s. 568-583.
- GOLEŃ Jacek, Wspieranie rodzin w wychowaniu seksualnym, w: *Towarzyszyć małżeństwu i rodzinie. Inspiracje adhortacji apostolskiej „Amoris laetitia” dla duszpasterstwa rodzin*, red. J. Goleń, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017, s. 343-360.

⁶⁷ AL 40.

⁶⁸ LdR 14.

⁶⁹ Tamże 16.

⁷⁰ Por. LP 149; por. FC 86; EV 100; JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Redemptoris custos* (15.08.1989), nr 31-32.

- GOLEŃ Jacek, Wychowanie seksualne w rodzinie. Studium pastoralne, Rzeszów: Poligrafia WSD 2006.
- JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska „Christifideles laici” (30.12.1988), Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława B.M., Wydawnictwo M 1996, s. 269-377.
- JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” (22.11.1981), w: Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II, t. I, Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława B.M., Wydawnictwo M 1996, s. 65-160.
- JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska „Redemptoris custos” (15.08.1989), Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława B.M., Wydawnictwo M 1996, s. 381-406.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika „Evangelium vitae” (25.03.1995), w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, t. II, Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława B.M., Wydawnictwo M 1996, s. 639-752.
- JAN PAWEŁ II, Encyklika „Redemptor hominis” (4.03.1979), w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, t. I, Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława B.M., Wydawnictwo M 1996, s. 1-53.
- JAN PAWEŁ II, Homilia podczas Mszy św. w Sandomierzu (12.06.1999), http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/pl/homilies/1999/documents/hf_jp-ii_hom_19990612_sandomierz.html [dostęp: 1.07.2019].
- JAN PAWEŁ II, List do rodzin „Gratissimam sane” (2.02.1994), w: Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie, t. II, red. K. Lubowicki, Kraków 1999, s. 33-103.
- Katechizm Kościoła Katolickiego (11.10.1992), Poznań: Pallottinum 1994.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin (1.05.2003), Warszawa: Fundacja Vita Familiae 2003.
- KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, „Stworzył ich jako mężczyznę i kobietę”. Z myślą o drodze dialogu na temat kwestii gender w edukacji (10.06.2019), <https://www.deon.pl/religia/duchowosc-i-wiara/zycie-i-wiara/art,5844,stworzyl-ich-jako-mezczyzne-i-kobiete-dokumentacja.html> [dostęp: 3.07.2019].
- KONGREGACJA DS. WYCHOWANIA KATOLICKIEGO, Wytoczne wychowawcze w odniesieniu do ludzkiej miłości. Zasadnicze cechy wychowania seksualnego (1.11.1983), w: Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie, t. I, red. K. Lubowicki, Kraków: Wydawnictwo M 1999, s. 251-294.
- OPIELA Maria, Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogia integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego, Lublin: Wydawnictwo KUL 2019.
- PAPIESKA RADA DO SPRAW RODZINY, Ludzka płciowość. Prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie (08.12.1995), w: Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie, t. II, red. K. Lubowicki, Kraków 1999, s. 299-372.
- PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska „Evangelii nuntiandi” (08.12.1975), w: Posoborowe prawodawstwo kościelne, t. VIII, red. E. Szafrowski, Warszawa 1977, s. 117-241.
- PÉREZ-SOBA Juan José, La pastorale familiare. Tra programmazioni pastorali e generazione di una vita, Siena: Edizioni Cantagalli 2013.
- SEMEN Yves, Seksualność według Jana Pawła II, Poznań: Wydawnictwo Świętego Wojciecha 2008.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”, w: Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Poznań: Pallottinum 2002, s. 314-324.

- SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o apostolstwie świeckich „*Apostolicam actuositatem*”, w: Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Poznań: Pallottinum 2002, s. 377-401.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele „*Lumen gentium*”, w: Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Poznań: Pallottinum 2002, s. 104-166.
- TERRUWE Anna Alberdina, BAARS Conrad W., Integracja psychiczna. O nerwicach i ich leczeniu, Poznań: W drodze 1989.
- TERRUWE Anna Alberdina, BAARS Conrad W., Integracja emocjonalna. Jak uwierzyć, że jesteś kochany i potrafisz kochać, Poznań: W drodze 2015.
- WOJTYŁA Karol, Miłość i odpowiedzialność, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2010.
- ZULEHNER Paul Michael, Bóg jest większy od naszego serca (1J 3,20). Teologia i duszpasterstwo miłosierdzia, Kraków: Wydawnictwo Homo Dei 2010.

DUSZPASTERSTWO RODZIN WSPARCIEM RODZICÓW W WYCHOWANIU

Streszczenie

Wychowanie człowieka i duszpasterstwo rodzin mają wspólne korzenie w Bożej pedagogii miłości. Wspólnie pomagają one człowiekowi wejść na drogę dobra wpisanego w jego serce przez Stwórcę. Wychowanie w rodzinie jest uprzywilejowanym miejscem realizacji Bożego zamysłu miłości – głoszenia ewangelii życia i miłości. W dziele tym małżonkowie chrześcijańscy opierają się na mandacie Kościoła, ale potrzebują też eklezjalnego wsparcia w całym procesie i w różnych wymiarach wychowania. Szczególnymi obszarami wsparcia rodziców ze strony kościelnego duszpasterstwa, są: pomoc w wychowaniu seksualnym, religijnym i moralnym oraz w wychowaniu do miłości, małżeństwa i życia w rodzinie. Duszpasterstwo rodzin pomaga też dorastającej młodzieży i młodym dorosłym w samowychowaniu, w formacji uzupełniającej oraz korygującej oddziaływania rodziny pochodzenia i współczesnych wpływów kulturowych.

Słowa kluczowe: duszpasterstwo rodzin; wsparcie rodziców; wychowanie seksualne; wychowanie religijne; wychowanie moralne; wychowanie do miłości i małżeństwa.